

És la hiperconnectivitat compatible amb la democràcia?

La perspectiva de Sherry Turkle

Màster de Filosofia per als Reptes Contemporanis

Autor: Josep Garcia Gutiérrez

Tutor: Adrián Bueno Junquero

Gener de 2025

Índex

Introducció.....	3
Capítol 1. El marc analític de Sherry Turkle.....	8
Capítol 2. Com la hiperconnectivitat modifica les persones.....	16
2.1 Com la hiperconnectivitat modifica què som.....	16
2.2 Com la hiperconnectivitat modifica què fem.....	20
Capítol 3. Com la hiperconnectivitat modifica les societats.....	24
3.1 Com la hiperconnectivitat modifica què sabem.....	25
3.2 Com la hiperconnectivitat modifica com ens relacionem.....	27
Capítol 4. Com la hiperconnectivitat modifica les institucions.....	30
4.1 La ideologia de Silicon Valley.....	30
4.2 Hiperconnectivitat i democràcia.....	35
4.3 Guia de bones pràctiques per a la hiperconnectivitat.....	37
Conclusions.....	40
Bibliografia.....	42

RESUM

Aquest treball explora la relació entre hiperconnectivitat i democràcia, i analitza de quina manera el disseny de la tecnologia pot alterar de forma adversa aspectes cognitius, conductuals i socials de les persones, essencials per a l'exercici democràtic. L'anàlisi pren com a punt de partida el marc conceptual de la sociòloga nord-americana Sherry Turkle, la qual fa dècades que alerta com la tecnologia no només modifica què fem sinó també què som i es pregunta si estem deixant que ens porti a llocs als quals no volem anar. L'enfocament metodològic se serveix de l'obra d'autors que, com Turkle, han explorat els efectes secundaris de la hiperconnectivitat en els àmbits individual, col·lectiu i institucional. A partir d'aquesta recerca es fa un exercici filosòfic per explorar l'emergència d'aquests efectes en estructures civils que constitueixen els pilars bàsics de les nostres democràcies. L'assaig conclou amb propostes i una guia de bones pràctiques per navegar per la hiperconnectivitat de forma segura preservant la salut de les persones, les societats i les institucions.

Paraules clau: hiperconnectivitat, democràcia, tecnologia, xarxes socials, Silicon Valley

ABSTRACT

This work explores the relationships between hyperconnectivity and democracy, and analyses how the design of technology may adversely alter cognitive, behavioural, and social aspects of people, which are essential for democratic practice. As a starting point, the analysis takes the conceptual framework of American sociologist Sherry Turkle, who spent decades warning that technology not only changes what we do but also who we are, and questions whether we are allowing it to lead us to places we do not want to go. The approach draws on the work of authors who, like Turkle, have examined the side effects of hyperconnectivity on individual, collective, and institutional levels. Based on this research, a philosophical exercise is carried out to explore the emergence of these effects in civil structures that form the basic pillars of our democracies. The essay concludes with proposals and a guide to best practices for navigating hyperconnectivity safely preserving the wellbeing of individuals, societies, and institutions.

Keywords: hyperconnectivity, democracy, technology, social networks, Silicon Valley

Introducció

Reptes urgents com són la lluita contra el canvi climàtic, l'escalada bèl·lica mundial, o el ressorgiment de l'extrema dreta, demanen acció conjunta per part de la societat civil en entorns plenament democràtics. És també mitjançant aquests moviments socials que al llarg de la història els estats i les seves formes de govern han anat tendint cap a estructures més democràtiques on la voluntat ciutadana es tradueix en normativa i llei; si més no, en termes generals.

L'èxit d'aquests processos, amb totes les limitacions i millores que certament existeixen, es deu a qualitats inherents a la nostra espècie; qualitats relacionades amb aspectes cognitius i socials. No podem negar el fet com la tecnologia ha estat una poderosa aliada a l'hora de tirar endavant processos de caràcter democràtic. Múltiples entitats formades per membres ubicats arreu del planeta coordinen diàriament accions per combatre injustícies que sense el suport tecnològic serien del tot inviables. Moltes veus, però, alerten de quina manera el disseny de la tecnologia actual està modificant, no només allò que fem, sinó també què som i de quina manera ens relacionem. Una tendència que, en comptes de facilitar l'acció conjunta, la pot dificultar. El disseny de la tecnologia no és neutre i els incentius econòmics subjacents poden col·lidir de ple amb interessos individuals, col·lectius i fins i tot afectar la qualitat de la democràcia mateixa.

La pregunta principal de recerca és la següent: és la hiperconnectivitat compatible amb la democràcia? Per respondre-la analitzarem de quina manera la hiperconnectivitat ens modifica en l'àmbit individual, en l'àmbit col·lectiu i en l'àmbit institucional. Àmbits que s'abordaran mitjançant tres subpreguntes de recerca: com la hiperconnectivitat modifica les persones?, com la hiperconnectivitat modifica les societats?, i com la hiperconnectivitat modifica les institucions?, amb l'objectiu d'analitzar de quina manera aquestes alteracions poden emergir afectant la qualitat democràtica de les nostres societats.

L'anàlisi pren com a punt de partida l'obra de la sociòloga nord-americana Sherry Turkle en obres com *Alone Together* (2011) i *Reclaiming Conversation* (2016) on s'explora de

quina manera la tecnologia ens està alterant en diferents àmbits i on es qüestiona si la societat hiperconnectada del segle XXI ens ha conduït a un lloc on no volíem arribar.

L'assaig s'estructura de la següent manera. En el primer capítol es desenvolupa el marc teòric de Turkle i es contrasta amb bibliografia especialitzada en l'autora. El cas més recent, el de l'Acadèmia Hongaresa de Ciències, quan fa tres anys va organitzar el simposi *The Sherry Turkle Miracle* (2021) amb experts en diversos camps per examinar i debatre les idees de la sociòloga nord-americana. El resultat van ser una col·lecció de treballs acadèmics que representen una de les poques iniciatives rigoroses per analitzar críticament el conjunt de l'obra de Turkle, el qual en alguns casos s'arriba a qualificar de massa pessimista, els fets que relata estan esbiaixats i no poden generalitzar-se en el conjunt de la societat.

El segon capítol explora la subpregunta de recerca: com la hiperconnectivitat modifica les persones? Avui en dia, les xarxes socials i altres plataformes digitals tenen un rol central en la formació de la nostra identitat. El disseny, filtre i gestió d'un perfil digital ens permet presentar-nos davant el món com volem, sovint amb versions idealitzades de nosaltres mateixos. Aquest fenomen pot generar ansietat, ja que la pressió de mantenir una imatge pública de manera constant pot afectar l'autoestima i la salut mental. Els dispositius electrònics tenen un alt poder addictiu i poden ser una font de distracció important, afectant negativament la capacitat de concentració. L'atenció, un aspecte bàsic per l'aprenentatge es deteriora amb l'accés i l'excés d'ús de les pantalles. En l'actualitat costa més llegir llibres, tenir converses profundes o veure pel·lícules que sobrepassin els noranta minuts. El dèficit d'atenció s'ha multiplicat exponencialment entre els adolescents i adults. La multitasca, el fet de saltar constantment d'una tasca a la següent, les interrupcions constants, treballar mentre s'està atenent trucades i xats, és una tempesta perfecta de degradació cognitiva. La hiperconnectivitat també té impactes notables en les nostres accions, allò que fem. Les plataformes digitals permeten una participació més immediata en processos polítics a través de plataformes en línia. Peticions digitals, campanyes de micromecenatge i debats virtuals són exemples de com la ciutadania es pot involucrar directament en la política. Tot i això, la

mateixa naturalesa del disseny dels algorismes pot portar a la polarització i a la propagació d'informació falsa com es veurà en detall més endavant. La naturalesa d'aquests filtres algorítmics determinen quina és la informació a la qual tenim accés, quina és la nostra particular visió del món on vivim i, en definitiva, qualsevol àmbit de coneixement.

El tercer capítol analitza la subpregunta de recerca: com la hiperconnectivitat modifica les societats? Un altre dels desavantatges amb la hiperconnectivitat està relacionat paradoxalment amb el fet de donar-nos a cadascun de nosaltres un altaveu. Cada ciutadà pot aportar informació, crear el seu propi canal de notícies i influenciar les nostres xarxes de coneguts i amistats. Aquests mitjans alternatius s'han anat fusionant amb els mitjans tradicionals creant una sobrecàrrega d'informació on està en joc la credibilitat d'aquesta. La hiperconnectivitat ofereix una altra paradoxa: tenim accés a tota la informació del món, però no som capaços de precisar-ne la veracitat. La realitat és complexa, no es copsa amb titulars curts, ni en YouTube Shorts de trenta segons, entendre-la necessita temps, concentració i una diagnosi acurada de la realitat. El disseny de la tecnologia actual va a la contra en tots aquests aspectes.

Com mostra el treball de Turkle, la hiperconnectivitat ha alterat de cap a peus la manera en la qual ens relacionem entre nosaltres. La comunicació digital ha fet que sigui més fàcil mantenir-se en contacte amb persones de tot el món, però sovint en perjudici de la profunditat i la qualitat d'aquestes relacions. Les interaccions cara a cara són cada cop menys freqüents i la qualitat d'aquestes poden fàcilment tornar-se més superficials.

El quart capítol aborda la tercera i última subpregunta de recerca: com la hiperconnectivitat modifica les institucions?, entrant en detall de quina manera aquestes alteracions es poden transmetre en el substrat democràtic de les nostres societats. En un marc de neoliberalisme, capitalisme de plataforma i el poder que han adquirit les corporacions tecnològiques amb la recollida massiva de dades, es posa en dubte fins a quin punt les institucions tradicionals poden fer front a aquestes dinàmiques transnacionals. S'analitza quina és la ideologia que hi ha darrere les empreses de

Silicon Valley i de quina manera els valors i incentius que caracteritzen el seu model de negoci són compatibles amb l'interès general i els valors democràtics. El capítol acaba amb una sèrie de consells que Turkle i altres autors recomanen com a guia de bones pràctiques per navegar per la hiperconnectivitat de forma segura, amb l'ànim de preservar la salut de les persones, les societats i les institucions.

Per desenvolupar els capítols centrals, i a partir del marc teòric i l'obra de la sociòloga nord-americana, l'assaig s'ha basat en el treball d'altres autors els quals alerten dels problemes que provoca el disseny de la tecnologia actual. L'obra del psicòleg nord-americà Jonathan Haidt consisteix la base per desenvolupar el segon capítol on es detalla com la hiperconnectivitat té la capacitat d'alterar la nostra naturalesa en l'àmbit individual. Haidt, amb llarga experiència en el seguiment de les pantalles i els efectes sobre els seus usuaris, analitza de forma exhaustiva aquest àmbit de la hiperconnectivitat i avisa dels problemes cognitius i socials que comencen a aparèixer en menors (Haidt, 2024).¹ El periodista Johann Hari, en la seva obra *Stolen Focus* (2023) examina en detall un aspecte concret d'aquestes alteracions, el de l'atenció. La nostra incapacitat per concentrar-nos, argumenta, no és un fracàs personal sinó un problema sistèmic arrelat a la societat moderna. El llibre identifica els factors que erosionen la nostra atenció, com ara la sobrecàrrega d'informació, la privació del son i la tecnologia addictiva, entre d'altres.

En l'àmbit documental, *The Social Dilemma* (2020) de Jeff Orlowski, mitjançant entrevistes amb experts de Silicon Valley es descriu com les xarxes socials estan dissenyades per ser addictives i manipular els usuaris; un disseny algorítmic que pot provocar addicció, ansietat, depressió i accelera la propagació de la desinformació (Orlowski, 2020). L'obra d'Orlowski, juntament amb *Reclaiming Conversation* (2016) de Turkle constitueixen la base a partir de la qual s'examina la segona subpregunta: com la hiperconnectivitat modifica les societats?

¹ De fet, Haidt va més enllà i es pregunta de forma contundent si les xarxes socials no han destruït ja una generació sencera. Una tecnologia que danya els menors, les universitats i fins i tot les democràcies liberals (PhilosophyInsights, 2017).

La psicòloga Shoshana Zuboff, a *The Age of Surveillance Capitalism* (2019) i el filòsof sud-coreà Byung-Chul Han, en les seves obres *The Burnout Society* (2010) i *The Transparency Society* (2012), ens ajuden a desenvolupar la tercera subpregunta: com la hiperconnectivitat modifica les institucions? Zuboff fa un examen crític de com les grans empreses tecnològiques recullen i analitzen grans quantitats de dades sobre la nostra vida digital, un capitalisme de vigilància que representa una nova i perillosa forma de control econòmic i social (Zuboff, 2019). Han, per la seva banda, ofereix una anàlisi profunda de com la hiperconnectivitat està transformant radicalment les institucions plantejant seriosos reptes pel futur de la democràcia i el funcionament de les societats.

El treball de Turkle i l'estat de l'art del tema que ens ocupa consistirà la base científica a partir de la qual es desenvolupa un exercici filosòfic per deduir de quina manera aquestes alteracions de la naturalesa humana en els àmbits individual, col·lectiu i institucional, poden afectar negativament la qualitat dels nostres sistemes democràtics.

Capítol 1. El marc analític de Sherry Turkle

Per explorar la pregunta principal: és compatible la hiperconnectivitat amb la democràcia?, primer hem d'establir definicions clares dels nostres conceptes clau: hiperconnectivitat i democràcia. Definirem la hiperconnectivitat com l'estat en el qual hom està permanentment connectat a la xarxa d'internet amb accés instantani a qualsevol informació que faci referència al món i als ciutadans que l'envolten. Parlem de democràcia quan s'estableixen estructures socials que traslladen la voluntat de la ciutadania en normativa i llei. Tanmateix, considerarem la democràcia no només com un sistema polític, sinó com un conjunt de principis i pràctiques que s'estenen a les esferes socials i culturals.

Turkle ens ofereix un valuós marc analític per adreçar la pregunta principal que explora la compatibilitat entre hiperconnectivitat i democràcia mitjançant tres àmbits de la nostra naturalesa humana: el personal, el social i l'institucional. En el primer d'aquests àmbits l'autora nord-americana explora com la tecnologia està remodelant el nostre sentit d'un mateix i la nostra identitat. Argumenta que les nostres personalitats virtuals poden esdevenir una part important de com ens veiem a nosaltres mateixos. A les xarxes socials, els individus es redueixen al seu perfil, es recreen i transformen en noves entitats, amb nous cossos i noves vides. Aquest procés de formació de la identitat digital pot conduir a un sentit d'un mateix fragmentat i a una difuminació entre les nostres identitats virtuals i reals. Turkle documenta testimonis de vides en els nous mons digitals:

Descrivien l'erosió entre el que és real i el que és virtual a mesura que entraven i sortien de les seves vides a la pantalla. La visió del jo es va fer menys unitària, més proteica. De nou vaig ser testimoni mitjançant el prisma de la tecnologia d'un canvi en la forma en què creem i experimentem les nostres identitats (Turkle, 2011, p. 11).²

² [They described the erosion of boundaries between the real and virtual as they moved in and out of their lives on the screen. Views of self became less unitary, more protean. I again felt witness, through the prism of technology, to a shift in how we create and experience our own

Tanmateix, Danah Boyd, investigadora principal de Microsoft Research, ofereix una perspectiva diferent. Afirmar que el compromís dels adolescents amb les xarxes socials no és una desviació radical de com sempre ha funcionat la formació de la identitat. És simplement una nova etapa en què es desenvolupa aquest procés de desenvolupament. La investigació de Boyd suggereix que la formació de la identitat en línia és una extensió natural dels processos tradicionals de desenvolupament de la identitat, més que un fenomen fonamentalment nou (Boyd, 2014).

Turkle argumenta que la nostra connectivitat constant està remodelant els nostres processos cognitius i les nostres capacitats d'atenció:

La nostra resposta neuroquímica a cada notificació i trucada sembla ser la provocada per l'impuls de recerca, una motivació profunda de la psique humana. La connectivitat es converteix en ansietat, quan rebem un missatge de text o un correu electrònic, el nostre sistema nerviós respon donant-nos una descàrrega de dopamina. La mateixa connectivitat ens estimula. Aprenem a necessitar-la, encara que ens esgoti (Turkle, 2011, p. 283).³

En l'àmbit social, Turkle analitza com la tecnologia està alterant fonamentalment la naturalesa de les nostres relacions interpersonals. Argumenta que la nostra creixent dependència de la comunicació digital està provocant una disminució de les interaccions cara a cara i una disminució corresponent de la qualitat de les nostres relacions. El seu treball revela que moltes persones, especialment les més joves, estan desenvolupant pors cap aquestes interaccions personals i una sensació de pèrdua de

identities.]. Turkle, en un principi, era optimista davant les noves oportunitats d'explorar la identitat en línia; optimisme que es convertí en pessimisme quan molta gent li confessava que preferia la vida virtual a la real.

³ [Our neurochemical response to every ping and ring tone seems to be the one elicited by the "seeking" drive, a deep motivation of the human psyche. Connectivity becomes a craving; when we receive a text or an email, our nervous system responds by giving us a shot of dopamine. We are stimulated by connectivity itself. We learn to require it, even as it depletes us.]. Fins i tot la presència d'un mòbil sobre la taula altera el context i les profunditats de les converses. La mateixa visió del dispositiu ens fa sentir menys connectats i menys compromesos amb els altres (Turkle, 2016).

control quan s'enfronten a converses en temps real. Aquesta por dels riscos i les decepcions a l'hora d'interactuar amb els humans fa que esperem més de la tecnologia i menys de nosaltres mateixos: “Els nostres nous mitjans són molt adequats per aconseguir el que és bàsic. I com que això és el que ofereix la tecnologia, reduïm les nostres expectatives mútues.” (Turkle, 2011, p. 32).⁴

Un dels aspectes més preocupants de l'anàlisi de Turkle és el fet que la nostra dependència creixent de la tecnologia pot estar dificultant la nostra capacitat per desenvolupar empatia i intel·ligència emocional. El món virtual ens proporciona la il·lusió de companyia sense les exigències de l'amistat. Turkle suggereix que la capacitat d'empatitzar i entendre les perspectives dels altres es cultiva a través d'interaccions cara a cara, on hem de navegar per les complexitats de la comunicació en temps real, incloent-hi indicis no verbals i matisos emocionals. Argumenta que una connectivitat constant deixa poc espai per a l'autoreflexió i la introspecció.

Per això no és estrany que en els darrers vint anys hàgim assistit a un descens del 40% en empatia entre els estudiants universitaris, la major part en els últims deu anys. És una tendència que els investigadors vinculen a la nova presència de les comunicacions digitals (Turkle, 2016, p. 28).⁵

Els crítics, però, assenyalen que la tecnologia també pot ser una eina per fomentar l'empatia. Per exemple, Jeremy Bailenson, director fundador del Virtual Human Interaction Lab de la Universitat de Stanford, argumenta que la realitat virtual pot ser una eina poderosa per augmentar el comportament prosocial. En permetre que les persones experimentin el món des de la perspectiva d'un altre, la realitat virtual pot crear una sensació de connexió i comprensió que podria no ser possible mitjançant els mitjans tradicionals. La investigació de Bailenson suggereix que la tecnologia, quan es dissenya acuradament, pot millorar la nostra capacitat d'empatia en lloc de disminuir-la. En el cas específic de la realitat virtual, afirma que “els seus efectes en nosaltres

⁴ [Our new media are well suited for accomplishing the rudimentary. And because this is what technology serves up, we reduce our expectations of each other].

⁵ [So it is not surprising that in the past twenty years we've seen a 40 percent decline in the markers for empathy among college students, most of it within the past ten years. It is a trend that researchers link to the new presence of digital communications.].

s'assemblen als de les experiències reals... amb els resultats consegüents per al nostre comportament". (Bailenson, 2018, p. 39).⁶

Sherry Turkle explora una paradoxa fonamental de la nostra era digital: a mesura que augmentem les nostres connexions digitals, experimentem més sensació d'aïllament. Turkle creu que:

Ens estem ficant en problemes. Problemes certament en com ens relacionem entre nosaltres, però també en la manera com ens relacionem amb nosaltres mateixos i la nostra capacitat d'autoreflexió. Ens estem acostumant a una nova manera d'estar més connectats, però més sols (Turkle, 2012, minut 4).⁷

El títol de la seva obra *Alone Together* (2011) cospa les preocupacions sobre l'estat de les relacions humanes a l'era digital. Estem junts a la xarxa, però cadascú de nosaltres aïllat a la nostra bombolla i com a interfície al món només un teclat i una pantalla minúsculs. Frase que descriu el fenomen d'estar físicament present amb els altres mentre estàs absent mentalment i emocionalment, sovint a causa del compromís amb els dispositius digitals. Aquesta paradoxa d'estar més connectats, però més sols, és cada cop més comuna en entorns familiars i socials. Literalment diu:

Ens recreem com a personatges virtuals i ens dotem de nous cossos, noves llars, noves feines i romanços. No obstant això, de sobte, sota la llum de la comunitat virtual, ens podem sentir completament sols. A mesura que ens distribuïm per la xarxa, ens abandonem els uns als altres. Sovint, la gent no té la sensació d'haver-se comunicat després d'hores de connexió (Turkle, 2011, p. 31).⁸

⁶ [VR feels real, and its effects on us resemble the effects of real experiences. Consequently, a VR experience is often better understood not as a media experience, but as an actual experience, with the attendant results for our behavior.].

⁷ [We're setting ourselves up for trouble. Trouble certainly in how we relate to each other, but also trouble in how we relate to ourselves and our capacity for self-reflection. We're getting used to a new way of being alone together.].

⁸ [We recreate ourselves as online personae and give ourselves new bodies, homes, jobs, and romances. Yet, suddenly, in the half-light of virtual community, we may feel utterly alone. As we

Tanmateix, algunes veus crítiques argumenten que la visió de Turkle és massa pessimista i no té en compte els aspectes positius d'estar connectat permanentment. Per exemple, Keith N. Hampton, professor de mitjans i informació a la Universitat Estatal de Michigan assegura que els resultats revelen que ni l'ús d'internet ni el telèfon mòbil s'associen amb menys vincles de confiança. Segons la seva recerca, més tecnologia va associat amb més vincles i relacions valuoses. La investigació de Hampton suggereix que les tecnologies digitals poden millorar les connexions socials en lloc d'erosionar-les, desafiant la tesi central de Turkle:

No s'ha trobat cap relació negativa entre l'ús del mòbil i internet, i la mida i diversitat de relacions valuoses. Al contrari, hem trobat que l'ús específic de mitjans digitals està associat a més xarxes valuoses més grans i diverses (Hampton, 2011, p. 131).⁹

El periodista australià Marcus Breen assegura que l'autora nord-americana no és objectiva i es recolza profundament en observacions subjectives, practica una etnografia pública que combina els seus coneixements i experiència com a psicòloga per crear el que ella mateixa ha anomenat "psicoteràpia per ordinador" (Breen, 2018, p. 725). Aquesta pràctica etnogràfica s'insereix en un model d'agent-egoista de performativitat, que Turkle utilitza per argumentar en contra de l'ús de portàtils i xarxes socials a les aules. Tot i defensar i donar prioritat a la conversa en l'entorn acadèmic, Turkle passa per alt el repte d'oferir opcions pedagògiques creatives adaptades als joves immersos en una vida digital hiperconnectada. Com a intel·lectual pública, no aconsegueix ajudar la societat i els educadors a explorar opcions col·lectives per integrar la tecnologia en les noves formes emergents de pedagogia. Les puntualitzacions de Breen s'emmarquen en el simposi *The Sherry Turkle miracle* (2021) organitzat pel Comitè de Teoria de la Comunicació i els Mitjans de l'Acadèmia

distribute ourselves, we may abandon ourselves. Sometimes people experience no sense of having communicated after hours of connection.].

⁹ [No negative relationship between Internet or mobile phone use and core network size and diversity was found. Indeed, we found that specific uses of new media were associated with larger and more diverse core networks.].

Hongaresa de Ciències. L'objectiu principal era analitzar críticament l'obra de Turkle la qual havia generat una gran atenció mediàtica, fet que va motivar la necessitat d'un debat acadèmic sobre els seus temes i implicacions. El taller va comptar amb diverses ponències que oferien perspectives crítiques sobre l'obra de Turkle, que sovint ha estat objecte d'admiració incondicional en la literatura acadèmica.¹⁰ Les discussions es van centrar en la interacció entre la tecnologia i les relacions humanes, explorant com la hiperconnectivitat modela les nostres experiències i connexions amb els altres i amb el món natural. Les ponències van oferir una varietat de punts de vista, contribuint a una comprensió més matisada de l'obra de Turkle.

En la mateixa línia, Nancy Baym, investigadora principal de Microsoft Research, argumenta que la gent fa servir les tecnologies digitals de maneres diverses i matisades per mantenir i enfortir les seves relacions. La perspectiva de Turkle és massa reduccionista i no aconsegueix captar la riquesa i la complexitat d'aquestes interaccions. Baym subratlla:

Ens preocupa que la comunicació digital perjudiqui la capacitat de tenir converses cara a cara, degradi les nostres relacions amb família i comunitats, i siguin substituïdes per versions més superficials. Aquestes perspectives conviuen de forma incòmoda amb escenaris més optimistes en què les connexions digitals comporten famílies més properes, ciutadans més compromesos, més recursos i xarxes socials més grans i connectades (Baym, 2015, p. 150).¹¹

¹⁰ Kristóf Nyíri, editor del volum resultant, va destacar el doble significat del terme *miracle* en el títol: d'una banda, feia referència als notables èxits de Turkle malgrat un context inicial desafavorit, i per l'altra, subratllava la manca d'anàlisi crítica de les seves opinions acadèmiques (Nyíri, 2021).

¹¹ [Thus we see concerns that mediated communication damages our ability to have face to face conversations, degrades language, undermines our connections to our communities and families, and replaces meaningful relationships with shallow substitutions. These perspectives co-exist in uneasy tensions with more optimistic scenarios in which mediation leads to closer families, more engaged citizens, more resources, and larger, better-connected social networks.].

La investigació de Baym suggereix que les tecnologies digitals poden millorar les relacions quan es fan servir amb reflexió, desafiant la visió més pessimista de Turkle.

Pel que fa al tercer àmbit de recerca, l'institucional, les idees de Turkle tenen implicacions importants per a la salut de les nostres societats democràtiques i la cohesió social. La sociòloga nord-americana argumenta que la democràcia requereix ciutadans capaços de parlar entre ells i els mitjans de comunicació que fem servir per comunicar-nos estan implicats en aquest repte. Suggereix que l'erosió de l'empatia, la disminució de les habilitats de comunicació cara a cara i l'aïllament creixent que experimenten els individus en societats hiperconnectades plantegen reptes per al funcionament de la democràcia. La sociòloga nord-americana també assenyala que els incentius darrere el corporativisme tecnològic no són precisament els de “fomentar la democràcia, la comunitat i les noves idees, sinó el de guanyar diners” (Turkle, 2023, p. 9).¹²

Aquesta versió també es puntualitza des d'altres perspectives on s'afirma que les tecnologies digitals poden millorar la participació democràtica. Ethan Zuckerman, director de l'Institut d'Infraestructura Pública Digital de la Universitat de Massachusetts, afirma que les tecnologies digitals tenen el potencial d'augmentar el compromís cívic i la participació política proporcionant noves plataformes per al discurs públic i l'organització:

Joe Kahne i Cathy Cohen han estat enquestant els joves dels Estats Units sobre el seu comportament cívic i observen indicis clars de política participativa; l'ús de mitjans digitals per participar en debats polítics o compartir informació cívica. Suggereixen que podríem estar passant per alt la realitat si ens limitem a les

¹² [What these companies wanted most of all, was to make money. Not to foster democracy, not to foster community and new thinking, but to make money.]. Turkle continua assenyalant directament les empreses de Silicon Valley, les quals volen per sobre de tot mantenir la gent enganxada davant de les seves pantalles. Els algorismes i els mètodes per assolir-ho entren en contradicció amb qualitats que nodreixen la democràcia La manipulació digital socava i després destrueix la possibilitat mateixa de la conversa (Turkle, 2023).

mesures tradicionals de compromís cívic, com ara el percentatge de votants (Zuckerman, 2014, p. 5).¹³

Tot i que hi ha reptes, no hem de passar per alt el potencial democratitzador d'aquestes tecnologies.

L'obra de Turkle, doncs, proporciona un marc analític per entendre la complexa interacció entre la hiperconnectivitat, les relacions socials i el funcionament democràtic. Els seus coneixements sobre les paradoxes i els reptes de les nostres vides digitals ofereixen una base per a una exploració addicional de com la hiperconnectivitat està remodelant les nostres experiències individuals i col·lectives. Tanmateix, els crítics coincideixen a atorgar-li una perspectiva massa reduccionista i que no contempla els aspectes positius de la hiperconnectivitat.

¹³ [Joe Kahne and Cathy Cohen have been surveying American youth about their civic behaviors and see strong evidence of participatory politics; the use of digital media to engage in political discussion or share civic media (Cohen and Kahne 2012). They suggest we may be missing the picture if we consider only traditional measures of civic engagement, like voting rates.]

Capítol 2. Com la hiperconnectivitat modifica les persones

La naturalesa humana és polièdrica i analitzable des de moltes arestes. La hiperconnectivitat, com qualsevol artefacte tecnològic altera la nostra essència en múltiples aspectes i l'abast d'aquests canvis és difícilment quantificable i classificable. Així i tot, per l'estudi que ens ocupa, s'ha escollit repartir aquests canvis en tres apartats o subpreguntes de recerca amb l'ànim de facilitar i ordenar les idees susceptibles d'afectar l'embat democràtic. La primera qüestió planteja com la hiperconnectivitat modifica les persones, com aquesta és capaç d'alterar aspectes de la nostra naturalesa humana des de l'àmbit personal. Parafrasejant a Turkle, la tecnologia disposa del potencial de no només alterar allò que fem sinó també allò que som. Són aquestes dues dimensions de la nostra personalitat les que tractem en aquest capítol.

2.1 Com la hiperconnectivitat modifica què som

Els canvis en la manera com ens percebem a nosaltres mateixos afecten profundament la nostra capacitat d'autoreflexió i de pensament independent, ja que una identitat autònoma resulta imprescindible per a una participació democràtica efectiva. Les alteracions de les nostres accions i el nostre comportament influeixen directament en la manera com invertim el nostre temps i el grau d'implicació en activitats de participació cívica.

En l'era de la hiperconnectivitat, la nostra identitat està cada vegada més modelada per les interaccions a la xarxa dels nostres perfils digitals. En els primers treballs, Turkle celebrava la idea que podríem aprofitar-nos de l'après en el món virtual per viure millor en el món real. La seva visió optimista suggeria que els espais en línia representaven laboratoris des d'on s'explorava es desenvolupava la nostra identitat. En concret deia:

Internet ha esdevingut un important laboratori social per experimentar amb les construccions i reconstruccions del jo que caracteritzen la vida postmoderna. Dins el món virtual, ens modelem i creem a nosaltres mateixos. Quina mena d'identitat creem? Quina relació té amb el que tradicionalment hem considerat una persona íntegra? Experimentem un jo ampliat o com una cosa separada del

jo? La nostra identitat en la vida real aprèn lliçons de les nostres identitats virtuals? (Turkle, 1995, p. 180).¹⁴

No obstant això, a mesura que la nostra identitat digital s'ha fet més present, la línia entre el nostre jo virtual i real s'ha anat difuminant, i sorgeix una nova identitat que representa la suma de totes les nostres connexions virtuals. Aquest jo digital no complementa el jo real, sinó que el configura i l'influeix. Les múltiples plataformes digitals amb les quals ens relacionem diàriament poden provocar una fragmentació d'aquesta identitat. La infinitat de xarxes socials permet presentar-nos de diferents maneres que pot conduir a la pèrdua d'un sentit cohesionat del jo. Turkle, vint anys més tard, tenia una opinió ben diferent sobre el laboratori tecnològic i la identitat:

A Facebook, aparentment et representes a tu mateix i parles de la teva vida. Per això la gent es fa amiga teva. Volen saber què fas i penses. En teoria, saps distingir la teva identitat real de la teva identitat virtual, però les línies es desdibuixen i pot ser difícil mantenir-les rectes. És com explicar mentides molt petites al llarg del temps. T'oblides de la veritat perquè és massa a prop de les mentides (Turkle, 2016, p. 86).¹⁵

Fa anys que en la bibliografia científica s'acumulen estudis mostrant vincles entre l'ús de les xarxes socials i problemes de salut mental, especialment entre els joves. La comparació social i la necessitat d'acceptació dins una comunitat es magnifiquen en aquestes plataformes amb el risc de provocar sentiments d'inadequació, ansietat i depressió. La necessitat de *likes*, *shares* i *followers* esdevé la font principal

¹⁴ [The Internet has become a significant social laboratory for experimenting with the constructions and reconstructions of self that characterize postmodern life. In its virtual reality, we self-fashion and self-create. What kinds of personae do we make? What relation do these have to what we have traditionally thought of as the "whole" person? Are they experienced as an expanded self or as separate from the self? Do our real-life selves learn lessons from our virtual personae?].

¹⁵ [On Facebook, you are, ostensibly, representing yourself and talking about your own life. That's why people friend you. They want to know what you are doing and thinking. In theory, you know the difference between yourself and your Facebook self. But lines blur and it can be hard to keep them straight. It's like telling very small lies over time. You forget the truth because it is so close to the lies.].

d'autovalidació. Com assenyala Jonathan Haidt, aquesta recerca constant de validació externa no només pot augmentar l'ansietat sinó que pot disminuir l'autoestima, especialment entre les joves preadolescents. El psicòleg nord-americà fa temps que destaca les possibles conseqüències negatives en l'ús excessiu de les pantalles i les xarxes socials.

La primera generació de nord-americans que van passar la pubertat amb un mòbil (i internet) a les seves mans van patir més ansietat, més depressió, més autolesions i tendències més suïcides (Haidt, 2024, p. 51).¹⁶

La pressió per estar sempre disponible també generen estrès psicològic, patologies que s'agregen amb una exposició primerenca a tots aquests estímuls digitals.¹⁷ Els portals digitals ofereixen un accés immediat amb baix cost d'admissió, d'altra banda, l'addicció a Internet augmenta de la mateixa manera que s'incrementa la dependència psicològica d'estar en línia. El flux constant d'informació i estímuls al nostre món hiperconnectat està remodelant els nostres processos cognitius i les nostres capacitats d'atenció. Canvis cognitius amb aspectes relacionats amb espais d'atenció reduïts que venen provocats per l'allau contínua de contingut estimulants i atenció dividida per la multitasca, una sobrecàrrega cognitiva que disminueix la nostra capacitat de concentració. L'escriptor i periodista britànic Johann Hari adverteix que la nostra capacitat de processar la informació complexa s'està erosionant per les constants distraccions de l'era digital (Hari, 2023).

L'arribada del mòbil ha augmentat en certa manera el nombre de distraccions a la nostra vida diària, sens dubte, però una gran part del deteriorament a la nostra capacitat d'atenció és una mica més subtil. No és el mòbil en si mateix,

¹⁶ [The first generation of Americans who went through puberty with smartphones (and the entire internet) in their hands became more anxious, depressed, self-harming, and suicidal.].

¹⁷ La pressió a no perdre's res es va batejar com a FOMO (*fear of missing out*) fa dues dècades. Es basa en la teoria psicològica de l'autodeterminació (SDT) la qual afirma que el sentiment de connexió amb els altres és una necessitat legítima que influeix a la salut psicològica de les persones. Amb el desenvolupament d'Internet, les experiències socials s'han ampliat exponencialment amplificant els efectes potencials de l'SDT (Haidt, 2021).

sinó la manera com estan dissenyades les aplicacions i les pàgines web dels nostres portàtils (Hari, 2023, p. 128).¹⁸

Les interrupcions digitals constants no només malmeten la nostra atenció, sinó que també perjudiquen la nostra capacitat de reflexió i pensament profunds. Aquest cicle de distracció i confusió ens fa cada cop més susceptibles a més distraccions, creant un problema que s'autoperpetua. Hari aprofundeix en aquesta idea discutint l'impacte del canvi de tasques freqüent, que és comú a la nostra era digital:

Aquestes aplicacions t'empenyen a canviar de tasca de manera més freqüent de la que normalment faries per consultar el teu mòbil o la pàgina de Facebook al portàtil. Quan fas això, el perjudici sobre la teva atenció augmenta. L'evidència mostra com la multitasca és tan dolenta per la qualitat del teu pensament com si anassis begut o drogat (Hari, 2023, p. 132).¹⁹

La sobredosi de dopamina que proporciona la hiperconnectivitat pot provocar comportaments addictius. Aquesta addicció pot tenir greus conseqüències per a la salut mental i el benestar general. El filòsof sud-coreà Byung-Chul Han argumenta que aquesta connectivitat constant contribueix a una cultura d'esgotament, un estat mental que pot derivar a una desvinculació de la vida cívica i a la participació democràtica, “la societat exitosa crea persones depressives i perdedores” (Han, 2010, p. 9).²⁰ La nostra dependència dels dispositius digitals com a magatzems de memòria externa també modificaria el procés de formació de records. La facilitat d'accés a la informació podria estar reduint la nostra formació de memòria a llarg termini i afectar potencialment la

¹⁸ [The phone arrived, and it ravaged me. I believed any smartphone would have done the same. But what Tristan was showing is that the truth is more complicated. The arrival of the smartphone would always have increased to some degree the number of distractions in life, to be sure, but a great deal of the damage to our attention spans is being caused by something more subtle. It is not the smartphone in and of itself; it is the way the apps on the smartphone and the sites on our laptops are designed.].

¹⁹ [Second, these sites push you to switch tasks more frequently than you normally would—to pick up your phone, or click over to Facebook on your laptop. When you do this, all the costs to your attention caused by switching—as I discussed in chapter one—kick in. The evidence there shows this is as bad for the quality of your thinking as getting drunk or stoned.].

²⁰ [Achievement society creates depressives and losers.].

nostra capacitat per formar narracions coherents. Els estudis també vinculen l'ús de dispositius mòbils amb alteracions dels patrons de son, fonamental pel descans, que poden tenir efectes en cascada sobre la salut mental i física.

Com vinculem aquests impactes de la hiperconnectivitat sobre la nostra identitat amb la democràcia? Jonathan Haidt, en les conclusions del seu llibre *The Anxious Generation* (2024) explica que la seva idea inicial era escriure un llibre sobre les xarxes socials i els seus efectes en la democràcia nord-americana. Els efectes de la hiperconnectivitat sobre els adolescents havia de ser només un primer capítol, però durant el procés de recerca es va adonar que el fenomen traspassava fronteres i abastava la majoria de les societats occidentals. Haidt va decidir, doncs, dividir el seu treball en dos llibres, dedicar el primer íntegrament als impactes cognitius i parlar de democràcia en el segon, encara per publicar (Haidt, 2024).

El concepte de democràcia respon a un fenomen complex de les societats humanes, una propietat emergent de les nostres interaccions en l'àmbit individual. Artefactes digitals amb el potencial de desdibuixar la nostra identitat, provocar ansietat, depressió, addicció, dèficit d'atenció i falta de concentració, a priori, no semblen deixar-nos en millors condicions per als reptes democràtics del segle XXI. Les decisions d'algunes institucions governamentals de retirar els dispositius digitals de les escoles i limitar l'edat en el seu ús tampoc conviden a l'optimisme.²¹ Podria adduir-se que aquests mateixos artefactes brinden oportunitats per a la democràcia que superen amb escreix els desavantatges que acabem d'esmentar, oportunitats relacionades amb l'accés a la informació i la facilitat de mobilització. Aspectes que s'analitzen tot seguit.

²¹ Suècia va ser pionera a plantejar-se expulsar les pantalles de les seves escoles després d'anys inversió per adaptar l'educació i el coneixement a la nova era digital. Austràlia ha prohibit recentment l'accés als telèfons mòbils als menors de setze anys i el govern espanyol fa recomanacions en la mateixa direcció.

2.2 Com la hiperconnectivitat modifica què fem

L'arribada de la hiperconnectivitat ha alterat fonamentalment els llocs de treball difuminant la frontera entre la vida laboral i personal. Molts treballadors poden treballar des de qualsevol lloc i en qualsevol moment, superant les tradicionals limitacions d'espai i temps. Aquesta flexibilitat en el mercat laboral es tradueix, a priori, a més eficiència, tot i que una disponibilitat constant pot ser a la vegada font d'estrès i esgotament, ja que sorgeix la pressió de respondre temes d'àmbit laboral a tota hora. Un exemple perfecte de com en l'àmbit econòmic avantatges a curt termini es converteixen en desavantatges a llarg termini. S'afegeix també el fet que un lloc de treball hiperconnectat té implicacions per a la confiança i l'autonomia dels treballadors per l'increment de vigilància que suposa, erosionant la moral si no es gestiona amb cura. D'aquí sembla fàcil deduir que una massa salarial en estat de treball perpetu porta a menys compromís cívic, ni que sigui per la llei de conservació de l'energia.

Un altre aspecte que comporta la hiperconnectivitat laboral i la proliferació del nomadisme digital són els contractes de curta durada. El preu de l'eficiència empresarial és la precarietat i la degradació dels drets laborals, amb implicacions importants per a la igualtat econòmica i la participació en l'esfera democràtica. La hiperconnectivitat també ha alterat dràsticament de quina manera passem el nostre temps lliure. Haidt afirma que l'adolescent mitjà passa més de set hores al dia en activitats d'oci basades en les pantalles sense incloure l'escola i els deures (Haidt, 2024). La hiperconnectivitat ha fomentat una cultura “*always on*” on les persones se senten obligades a estar constantment disponibles. Turkle, quan parla d'estar més connectats, però més sols, també fa referència a la pèrdua de qualitat de les interaccions en temps d'oci. Interaccions crucials per desenvolupar-se com a persona, teixir comunitats i fomentar discursos democràtics.

La hiperconnectivitat ha transformat profundament el compromís social i polític, especialment entre les generacions més joves. Les plataformes de xarxes socials s'han convertit en centrals en la manera com interactuem amb els altres i ens organitzem per

tirar endavant processos transformadors. És indubtable de quina manera aquestes plataformes ofereixen oportunitats sense precedents per a la col·laboració ciutadana en qualsevol aspecte cívic i democràtic. L'eficàcia de l'activisme digital és evident en la seva capacitat per difondre informació ràpidament, mobilitzar un gran nombre de persones i transcendir els límits geogràfics. Les campanyes poden tornar-se virals en poques hores, arribar a milions de persones i pressionar els qui prenen decisions. També ha reduït les barreres d'entrada permetent a virtualment tothom a participar en causes que els importen amb uns recursos mínims. Una democratització de l'activisme amb potencial d'amplificar veus marginades i cridar l'atenció sobre qüestions que, d'altra manera, podrien passar per alt pels mitjans tradicionals. Moviments recents com *#BlackLivesMatter* i *#MeToo* són només un parell d'exemples del potencial de l'activisme digital que es tradueix en canvis significatius i transformadors.

Les plataformes digitals també s'han convertit en escenaris per al discurs polític i les campanyes electorals. L'accés a la informació política és immediat i la línia de transmissió entre polítics i ciutadans és més curta. Tanmateix, aquestes mateixes eines contribueixen també a la difusió de la desinformació, la polarització, la radicalització i l'erosió de la confiança en les institucions i els mitjans tradicionals.²²

Les implicacions filosòfiques d'aquest canvi són importants, i ens desafien a reconsiderar la naturalesa del compromís cívic i la responsabilitat social en l'era digital. A mesura que naveguem per aquest nou panorama d'activisme, esdevé crucial trobar maneres de traduir el compromís en línia en una acció significativa del món real i cultivar un sentit de compromís sostingut amb causes socials i polítiques més enllà de la naturalesa fugaç de les campanyes virals. El compromís i activisme digital també pot veure's amenaçat si tenim en compte com es filtra la informació a la xarxa, com es veurà més endavant.

L'evolució del màrqueting digital ha donat lloc a tècniques sofisticades per manipular el comportament dels usuaris mitjançant la tecnologia. El disseny, no és cap secret, té com a prioritat principal maximitzar el temps en pantalla mitjançant tècniques

²² L'impacte de l'activisme digital tampoc està exempt de controvèrsia. Els crítics argumenten que la participació en línia pot conduir a un "slacktivisme", o activisme de sofà, que consisteix a substituir accions que històricament s'han mostrat transformadores per d'altres de baix esforç i eficiència com a mínim dubtosa.

psicològiques de dubtosa ètica per mantenir-nos-hi enganxats. Disseny que porta fàcilment a l'addició com s'ha comentat anteriorment. La capacitat de recopilar i analitzar grans quantitats de dades dels consumidors ha donat lloc a una publicitat altament personalitzada. Tal com argumenta Shoshana Zuboff a *The Age of Surveillance Capitalism* (2019), això planteja importants preocupacions de privadesa i preguntes sobre la manipulació del comportament del consumidor, com veurem més endavant. Aquesta manipulació també s'estén a l'àmbit polític. L'ús de la publicitat dirigida i la microorientació del discurs polític que permeten les plataformes d'internet genera preocupacions sobre la integritat dels processos democràtics. L'era de la hiperconnectivitat comporta que cada vegada més accions de la nostra vida passin pel filtre algorítmic de les plataformes digitals; com aprenem, treballem, gaudim de temps d'oci, anem a comprar o fins i tot construïm revolucions.

La manipulació del comportament no es limita al consum de béns i mercaderies, afecta de ple al nostre temps d'oci. L'addició a les pantalles, excepte casos molt extrems, encara no ens priva de tirar endavant les nostres responsabilitats en l'àmbit laboral, i atenent la tipologia del lloc de treball, la tecnologia es presenta com una eina amb un alt grau d'eficiència, ara bé, és indubtable la transformació que ha sofert el nostre temps d'oci. El que abans eren activitats físiques a l'aire lliure s'han anat transformant en consum digital en espais tancats i en repòs. El temps d'interacció al mòbil és temps que deixem de viure al món real, no hi ha complementaritat, hi ha substitució. El consum llarg i pausat de contingut multimèdia s'ha anat substituint per artefactes audiovisuals de pocs minuts dificultant l'absorció de conceptes complexos que requereixen més temps de processament. Els individus amb potencial de trastorns identitaris, ansietat, depressió, addició, dèficit d'atenció i falta de concentració, s'hi suma l'abandonament del raonament complex i dificultat en l'absorció d'aspectes multifactorials de la realitat com caracteritzen els reptes contemporanis als quals ens enfrontem i la salut de les nostres democràcies.

Capítol 3. Com la hiperconnectivitat modifica les societats

És inqüestionable el canvi en l'accés a la informació que ha provocat la hiperconnectivitat, aspecte fonamental per al bon funcionament d'una ciutadania informada i pilar essencial d'una democràcia funcional. Un altre aspecte funcional per a una democràcia robusta té a veure amb la qualitat de les nostres interaccions personals. La hiperconnectivitat està modificant el teixit social amb un potencial seriós d'alterar la nostra capacitat d'empatia i cooperació, bàsiques per a la resolució de conflictes i la presa de decisions col·lectives.

El documental *The Social Dilemma* (2020) explora les alteracions adverses que produeixen les xarxes socials en els seus usuaris. El que el fa valuós són els testimonis d'experts en tecnologia que avisen sobre els problemes que produeixen les seves pròpies creacions, com és el cas de l'informàtic Jaron Lanier:

Hem creat un món on la hiperconnectivitat s'ha convertit en essencial, especialment per a les generacions més joves. I, tanmateix, en aquest món, cada vegada que dues persones es connecten, l'única manera de finançar-ho és mitjançant una tercera persona que cobra per manipular-les. Així doncs, hem criat tota una generació en un context en què el sentit mateix de la comunicació, el significat mateix de la cultura, és la manipulació. Hem situat l'engany al centre absolut de tot el que fem (Orlowski, 2020, minut 21).²³

El capítol que segueix examina de quina manera la tecnologia determina la informació que ens arriba, què sabem, i com permeabilitza la forma com ens relacionem; dos aspectes socials que ens ajudaran a explorar de quina manera la hiperconnectivitat modifica les societats.

²³ [We've created a world in which online connection has become primary, especially for younger generations. And yet, in that world, any time two people connect the only way it's financed is through a sneaky third person who's paying to manipulate those two people. So, we've created an entire global generation of people who are raised within a context where the very meaning of communication, the very meaning of culture is manipulation. We've put deceit and sneakiness at the absolute center of everything we do.]

3.1 Com la hiperconnectivitat modifica què sabem

El sorgiment de la tecnologia digital ha marcat el començament d'una era d'accés a la informació sense precedents, alterant fonamentalment la manera com adquirim, processem i conservem el coneixement. Aquest fenomen, sovint conegut com a sobrecàrrega d'informació, presenta tant oportunitats com reptes als nostres processos mentals. Les conseqüències que se'n deriven van més enllà d'una simple tensió cognitiva. L'afluència constant d'informació pot dificultar la presa de decisions davant d'opcions processades pel nostre cervell amb l'atenció i les habilitats relacionades amb el pensament crític deteriorades. Més informació no significa estar millor informat. Aquest fenomen de paràlisi a l'hora de decidir està directament relacionat amb la presa de decisions polítiques i la participació dels votants. La facilitat amb què accedim a la informació està canviant la relació amb el mateix coneixement, substituint experiències profundes per versions més superficials. Una degana entrevistada per Turkle ho resumia d'aquesta manera quan parlava de la preocupant pertorbació en l'amistat dels seus alumnes: "Els estudiants no semblen fer amistats com abans. Fan coneguts, però les connexions semblen superficials" (Turkle, 2016, p. 13).²⁴ Una superficialitat que pot socavar la profunditat del discurs cívic necessari per a una democràcia sana.

El progressiu abandonament en l'hàbit de lectura de textos llargs en substitució de titulars i formats audiovisuals de pocs minuts afecta potencialment la nostra capacitat de raonament complex i anàlisi crítica. Byung-Chul Han ens alerta de la dificultat en transformar la ingent quantitat de dades que rebem diàriament amb coneixement i com es trasllada això en prendre decisions informades:

Més informació i comunicació per si soles no il·luminen el món. La transparència tampoc implica clarividència. La massa d'informació no produeix veritat. Com més informació s'allibera, més difícil és examinar el món. La hiperinformació i la hipercomunicació no porten llum a la foscor (Han, 2012, p. 41).²⁵

²⁴ [Students don't seem to be making friendships as before. They make acquaintances, but their connections seem superficial.]

²⁵ [More information and communication alone do not illuminate the world. Transparency also does not entail clairvoyance. The mass of information produces no truth. The more information

La ràpida difusió d'informació a les plataformes de xarxes socials pot superar la nostra capacitat d'avaluació crítica, donant lloc a l'acceptació i propagació de contingut fals o enganyós. L'impacte de la desinformació va més enllà d'opinions personals sobre temes trivials, influeix de forma col·lectiva en l'opinió pública i els processos polítics. El fenomen de les *fake news*, i la seva capacitat per modelar el discurs públic i accions democràtiques, subratlla la necessitat del pensament crític, també potencialment degradat com s'ha apuntat abans. Estudis mostren com la informació falsa tendeix a estendre's més ràpidament que la veritat a les plataformes digitals, informació que circula en formats de text, àudio i vídeo, que les últimes eines en intel·ligència artificial són capaces de generar la mar de convincents. La competència per l'atenció dels usuaris potencia el contingut sensacionalista per sobre de la veritat. Hari documenta un cas concret on estaven en joc unes eleccions estatals:

La mentida s'estén a les xarxes socials molt més ràpid que la veritat gràcies als algorismes que prioritzen la circulació de material més extrem. Un estudi de l'Institut Tecnològic de Massachusetts va concloure que les *fake news* viatgen sis vegades més ràpid a Twitter que les notícies reals, i durant les eleccions presidencials dels Estats Units de 2016, les falsedats a Facebook van superar totes les notícies principals en dinou portals de notícies (Hari, 2023, p. 134).²⁶

L'antic gerent d'operacions de Facebook, Sandy Parakilas, un altre dels testimonis a *The Social Dilemma* (2020) assegura que:

is set free, the more difficult it proves to survey the world. Hyperinformation and hypercommunication bring no light into darkness.].

²⁶ [At the moment false claims spread on social media far faster than the truth, because of the algorithms that spread outraging material faster and farther. A study by the Massachusetts Institute of Technology found that fake news travels six times faster on Twitter than real news, and during the 2016 U.S. presidential election, flatout falsehoods on Facebook outperformed all the top stories at nineteen mainstream news sites put together.].

Hem creat un sistema amb un biaix cap a la informació falsa. No perquè ho vulguem, sinó perquè la informació falsa fa que les empreses guanyin més diners que amb la veritat. La veritat és avorrida (Orlowski, 2020, minut 62).²⁷

Tot i que existeixen eines i procediments de verificació, sovint es mostra indefensa davant la velocitat i el volum amb què neix i es reproduïx la desinformació. A més, la comprovació de fets no sempre es mostra eficaç a l'hora de fer canviar d'opinió a usuaris prèviament exposats a la desinformació.

3.2 Com la hiperconnectivitat modifica com ens relacionem

Alone together, més connectats, però més sols. La paradoxa de Turkle s'evidencia a mesura que substituïm interaccions cara a cara per connexions en línia. De la mateixa manera que ocorre amb les identitats reals i virtuals, les relacions en ambdós mons no es complementen, sinó que se substitueixen desembocant en tota una sèrie de relacions superficials en detriment d'altres més profundes i significatives. Ja s'ha esmentat com la creixent dependència en la comunicació digital pot estar dificultant la nostra capacitat per desenvolupar l'empatia i la intel·ligència emocional. En la seva obra *Reclaiming Conversation* (2016) afirma que les converses en persona són de les accions que més ens defineix com a humans:

La conversa cara a cara és la cosa més humana i humanitzadora que fem. Completament presents els uns amb els altres aprenem a escoltar. És on desenvolupem la capacitat d'empatia. És on experimentem l'alegria de ser escoltats, de ser entesos (Turkle, 2016, p. 11).²⁸

²⁷ [We've created a system that biases towards false information. Not because we want to, but because false information makes the companies more money than the truth. The truth is boring.]

²⁸ [Face-to-face conversation is the most human—and humanizing—thing we do. Fully present to one another, we learn to listen. It's where we develop the capacity for empathy. It's where we experience the joy of being heard, of being understood].

La seva mancança pot afectar la nostra capacitat per debatre de forma matisada i empàtica, fonamental per al discurs democràtic: “La conversa cara a cara és el camí cap a una experiència d'intimitat, comunitat i comunió” (Turkle, 2016, p. 15).²⁹ La capacitat de tenir converses difícils, llegir indicis no verbals i participar en l'escolta activa és crucial per a comprendre i contextualitzar la informació que compartim. L'anonimat que proporciona la xarxa pot conduir a discussions més agressives i polaritzades, en detriment del consens i resolució de conflictes socials i polítics. Aquesta erosió en les nostres habilitats comunicatives té implicacions més enllà de l'àmbit personal i afecten directament la cohesió social fragmentant les estructures socials i disminuint la capacitat col·lectiva de resolució de problemes.

El concepte de filtre bombolla, popularitzat per Eli Pariser, suggereix que l'efecte dels algorismes crea ecosistemes d'informació aïllats, reforçant les creences existents i limitant l'exposició a perspectives diferents, creant les anomenades cambres d'eco:

La democràcia requereix que els ciutadans vegin les coses des del punt de vista dels altres, però estem cada cop més aïllats en les nostres pròpies bombolles. La democràcia requereix una confiança en fets compartits, en canvi, els mitjans digitals ofereixen universos paral·lels separats (Pariser, 2011, p. 7).³⁰

Tot i que les causes subjacents a la formació de les cambres d'eco encara es debat,³¹ aquestes són ben presents, i posa de manifest la complexa relació entre l'exposició a la informació, la formació de creences i els biaixos cognitius a l'hora de processar

²⁹ [Conversation is on the path toward the experience of intimacy, community, and communion].

³⁰ [Democracy requires citizens to see things from one another's point of view, but instead we're more and more enclosed in our own bubbles. Democracy requires a reliance on shared facts; instead we're being offered parallel but separate universes.].

³¹ Investigacions recents desafien l'abast i l'impacte d'aquestes bombolles. Si bé aquests algorismes que personalitzen la informació per a cada usuari determinen quina informació ens arriba, el seu efecte sobre l'aïllament ideològic pot ser exagerat. De fet, en alguns casos els usuaris s'exposen a una gamma més àmplia de punts de vista a la xarxa que en la vida real. Ara bé, els estudis també mostren com aquesta major diversitat d'opinions a la que ens exposem no condueix necessàriament a una major comprensió o moderació ideològica i condueix a una major polarització i consolidació de les creences existents (Kurzgesagt, 2024).

informació. A mesura que les persones habiten cada cop més en ecosistemes d'informació diferents, es fa més difícil establir una base compartida de fets i construir consens, cabdal per al discurs democràtic. Com s'afirma en *The Social Dilemma* (2020):

Si no estem d'acord en allò que és cert o que existeix una cosa com la veritat, estem fotuts. Aquest és un problema darrere de la resta de problemes perquè si no ens podem posar d'acord amb la veritat, llavors no podem navegar per cap dels nostres problemes. (Orlowski, 2020, minut 75).³²

Una societat formada per individus amb les capacitats cognitives compromeses, com s'ha descrit en el capítol anterior, amb possibles trastorns d'ansietat, depressió, addicció, dèficit d'atenció, falta de concentració i abandonament del raonament complex, s'hi suma la manca d'empatia, cooperació i la dificultat en prendre decisions dins un context de desinformació abundant i polarització.

³² [If we don't agree on what is true or that there is such a thing as truth, we're toast. This is the problem beneath other problems because if we can't agree on what's true, then we can't navigate out of any of our problems].

Capítol 4. Com la hiperconnectivitat modifica les institucions

En aquest capítol ens centrem en el paper que juguen les corporacions tecnològiques en el disseny de la tecnologia actual i quins són els incentius que hi ha darrere els algorismes de la hiperconnectivitat. El capitalisme de plataforma del segle XXI juga un paper central en les dinàmiques de poder i les pressions que sofreixen les institucions de caràcter democràtic. Després d'analitzar quina és la ideologia de Silicon Valley i com els seus dispositius poden modificar la naturalesa de les nostres institucions, explorarem com les alteracions descrites en els capítols anteriors poden emergir cap a les institucions democràtiques. Finalment, es descriuen recomanacions i bones pràctiques per navegar de forma segura en l'era de la hiperconnectivitat.

4.1 La ideologia de Silicon Valley

La creença en la capacitat de la tecnologia per remodelar la societat es caracteritza per una fe inqüestionable en l'acceleració del canvi tecnològic, amb els enginyers i CEO de Silicon Valley posicionats com els principals motors del progrés històric. Les implicacions d'aquesta ideologia, el que Dave Karpf anomena “Llei de l'Església de Moore”, són d'abast planetari, amb institucions i governs existents inexorablement alterats per les noves tecnologies. Aquesta perspectiva sovint condueix a descartar els processos polítics tradicionals com a obsolets i ineficients, cosa que pot socavar la legitimitat de les institucions democràtiques als ulls dels entusiastes de la tecnologia i del públic en general (Karpf, 2023). A més, centrar-se en el creixement i en la rendibilitat econòmica com a mesura de l'èxit de la indústria tecnològica pot conduir al desenvolupament de tecnologies que prioritzin la participació dels usuaris i la recollida de dades per sobre dels beneficis socials. Aquest enfocament pot donar lloc a la creació d'entorns digitals que explotin la psicologia humana per obtenir rèdits comercials, potencialment erosionant les habilitats de pensament crític necessàries per a una democràcia sana.

L'abraçada de Silicon Valley al solucionisme tecnològic està arrelada en el poder transformador de la tecnologia que ha donat lloc al desenvolupament de nombroses

aplicacions, plataformes i dispositius destinats a resoldre problemes socials de tota mena.³³ No obstant això, aquestes són solucions que sovint obvien quin és l'origen del problema amb el potencial d'agreujar encara més els problemes existents.

Una de les conseqüències més significatives de la ideologia de Silicon Valley ha estat la normalització de la vigilància generalitzada i la recollida de dades. Tal com argumenta Zuboff, les empreses tecnològiques han construït els seus models de negoci al voltant de la recollida i la monetització de dades personals, sovint sense el consentiment dels usuaris (Zuboff, 2019).

No és correcte que els nostres millors instints de connexió, empatia i informació siguin explotats per un quid pro quo draconianà que manté aquests béns com a ostatges de l'omnipresent registre de les nostres vides. No és correcte que es cataloguin, manipulin i utilitzin tots els nostres moviments, emocions, expressions i desitjos per conduir-nos subreptíciament a través del temps futur en nom del benefici aliè (Zuboff, 2019, p. 600).³⁴

Aquesta erosió de la privadesa té implicacions en gairebé la totalitat dels àmbits de la nostra vida, des que naixem fins que morim. La nostra informació personal i el nostre comportament en línia s'ha convertit en una mercaderia valuosa, comercialitzada per empreses amb ànim de lucre i que permet l'elaboració de perfils algorítmics cada vegada més afinats que afecten qualsevol de les nostres accions, des del contingut que veiem fins a les oportunitats que se'ns ofereixen. Les nostres experiències són mercantilitzades i explotades amb incentius molt allunyats del bé comú o objectius com el benestar o la felicitat. Si el nostre jo digital està cada cop més subjecte a la

³³ El concepte de "solucionisme tecnològic", encunyat per Evgeny Morozov, s'ha convertit en una característica que defineix amb precisió la ideologia de Silicon Valley. Un sistema de creences que planteja que els problemes socials, polítics i econòmics complexos es poden resoldre només mitjançant intervencions tecnològiques. Morozov argumenta que aquest enfocament sovint simplifica excessivament els problemes complexos i ignora els factors socials i polítics subjacents que contribueixen a aquests problemes (Schüll, 2013).

³⁴ [It is not OK to have our best instincts for connection, empathy, and information exploited by a draconian quid pro quo that holds these goods hostage to the pervasive strip search of our lives. It is not OK for every move, emotion, utterance, and desire to be catalogued, manipulated, and then used to surreptitiously herd us through the future tense for the sake of someone else's profit. "These things are brand-new," I tell them. "They are unprecedented. You should not take them for granted because they are not OK."].

mercantilització i la manipulació per part de les entitats corporatives, llavors la mateixa noció d'autonomia individual pot posar-se en dubte. I sense autonomia individual no hi ha llibertat ni democràcia. S'hi afegeix el fet que la concentració de grans quantitats de dades personals en mans d'unes poques empreses tecnològiques poderoses planteja preocupacions sobre els desequilibris de poder i el potencial de manipulació. Moltes d'aquestes empreses han desplaçat gradualment els governs democràtics com a forces més poderoses en la vida de les persones.³⁵ Les ideologies de Silicon Valley sovint emmascaren les maneres en què les noves tecnologies es poden fer servir per concentrar el poder i agreujar la desigualtat econòmica. El treball de Daron Acemoglu i Simon Johnson, citat per Henry Farrell, emfatitza com la retòrica de la llibertat en tecnologia sovint enfosqueix la realitat de l'augment de la vigilància i el control sobre els treballadors. Els beneficis del progrés tecnològic es distribueixen de manera desigual, amb una petita elit capturant una part desproporcionada dels guanys (Farrell, 2023). Aquest desequilibri de poder entre individus i grans empreses tecnològiques pot distorsionar els processos democràtics. Tot i que la hiperconnectivitat ha augmentat l'accés a la informació per a molts, també ha creat noves formes de desigualtat. Les persones que no tenen accés a les tecnologies digitals o les habilitats per utilitzar-les de manera eficaç poden quedar cada cop més marginades en els processos polítics i socials.

Gegants tecnològics com Google, Facebook i Amazon han acumulat grans quantitats de dades sobre els comportaments, les preferències i les relacions dels individus. La immensa riquesa generada per aquestes empreses tecnològiques els permet exercir una influència significativa en els processos polítics mitjançant el *lobbying* i contribucions a campanyes electorals. Això crea un bucle de retroalimentació on el seu poder es consolida encara més mitjançant una legislació i una regulació favorables. El domini d'unes poques plataformes de xarxes socials com a canals principals per al discurs públic ofereix a aquestes empreses un control important sobre el flux d'informació a la societat. Aquest poder de conformar l'opinió pública i controlar l'accés

³⁵ Les revelacions d'Edward Snowden, entre d'altres, han posat en relleu fins a quin punt les tecnologies digitals es poden utilitzar per controlar els ciutadans, soscavant la llibertat d'expressió i les llibertats democràtiques.

a la informació s'associa tradicionalment a règims autoritaris, no a empreses privades en societats democràtiques.

La ideologia de Silicon Valley està profundament entrelaçada amb els principis capitalistes, sovint prioritizant el benefici i el creixement per sobre de la responsabilitat social. Aquesta tensió és evident en les pràctiques empresarials de molts gegants tecnològics, que sovint afirmen estar treballant pel bé comú alhora que participen en pràctiques que poden perjudicar els individus o la societat en general. Aquesta qüestió enllaça directament amb el debat econòmic clàssic sobre si un sistema basat en l'objectiu de maximitzar beneficis és compatible amb una societat desitjable des d'altres valors que no siguin els monetaris. Les empreses poden servir realment l'interès públic alhora que responen als accionistes? Aquest dilema és especialment greu a la indústria tecnològica, on els productes i serveis tenen un impacte tan profund en la societat. Com s'ha vist en el capítol anterior, la influència de Silicon Valley s'estén més enllà de l'àmbit de la tecnologia, jugant un paper important en la configuració del discurs públic i el debat polític. Les plataformes de xarxes socials, en particular, s'han convertit en actors centrals pel que fa a la difusió i consum de la informació, amb efectes sovint contraposats per a la cohesió social i la democràcia.

El treball de Turkle proporciona un contrapunt al tecnooptimisme de Silicon Valley i destaca conseqüències psicològiques i socials no desitjades, i massa sovint ignorades de la nostra creixent dependència dels dispositius electrònics. L'era digital ha provocat una profunda fragmentació de l'esfera pública. La proliferació de plataformes digitals i xarxes socials ha creat multitud d'espais per al debat públic, cadascun amb les seves pròpies dinàmiques. Si bé aquesta diversificació ha democratitzat l'accés a la informació, també ha provocat la formació de cambres d'eco i bombolles de filtre, esmentades anteriorment. Aquesta fragmentació planteja qüestions fonamentals sobre la naturalesa del discurs democràtic a l'era digital. Com pot una societat mantenir un sentit de realitat compartida i un terreny comú quan els seus membres habiten cada cop més ecosistemes d'informació diferents? Aquesta fragmentació desafia l'ideal d'una

esfera pública racional-crítica, o habermasiana, on els ciutadans es reuneixen per participar en un debat raonat i formar opinió pública.³⁶

La sociòloga nord-americana ho descriu de la següent manera:

Les converses públiques ens ofereixen una manera de recuperar les converses privades modelant-les i mostrant tolerància i interès genuí pel que diuen les altres persones. Ens poden ensenyar a mesura que es desenvolupa la conversa, no en sentències sinó en la negociació i altres mostres de respecte. La gent fa temps que intueix que aquest tipus de conversa pública és crucial per a la democràcia. (Turkle, 2016, p. 314).³⁷

La permanència de la informació digital desafia la nostra capacitat per evolucionar i canviar al llarg del temps. El concepte de dret a l'oblit ha sorgit com a resposta a això, destacant la tensió entre creixement personal i permanència digital. Aquest problema té implicacions importants per a la democràcia, ja que afecta la manera com els individus poden participar en la vida pública sense estar definits perpètuament per les seves accions o declaracions passades. La consciència que de les nostres activitats en línia se'n fa un seguiment i es registren constantment pot dissuadir algunes persones de participar en el discurs polític o l'activisme. Aquesta autocensura podria conduir a una esfera pública menys vibrant i diversa, debilitant potencialment el compromís democràtic.

Les ideologies propagades per Silicon Valley, encara que sovint s'enquadren en termes de progrés i innovació, plantegen reptes importants als processos democràtics en una era d'hiperconnectivitat. L'erosió de la privadesa, la manipulació del discurs públic, la concentració de poder i la difusió d'ideologies tecnooptimistes contribueixen a un

³⁶ El terme esfera pública va ser utilitzat originalment pel filòsof alemany Jürgen Habermas qui el va definir com un espai format per persones privades, reunides com a públic i articulant les necessitats de la societat amb l'estat. O dit d'una altra manera, espai que reuneix els tres àmbits de recerca: l'àmbit de les persones, de les societats i de les institucions.

³⁷ [Public conversations give us a way to reclaim private conversations by modeling them, including how to show tolerance and genuine interest in what other people are saying. They can teach how conversation unfolds, not in proclamations or bullet points but in turn taking, negotiation, and other rhythms of respect. People have long sensed that this kind of public conversation is crucial to democracy.]

paisatge complex que amenaça de socavar els fonaments de les societats democràtiques.

4.2 Hiperconnectivitat i democràcia

Byung-Chul Han, a *The Transparency Society* (2012), ens ofereix un marc conceptual molt valuós per analitzar la complexa relació entre hiperconnectivitat, institucions i democràcia. L'autor sud-coreà planteja un distanciament crític amb el fenomen de la transparència, nascuda com a eina d'escrutini de la informació institucional, reduir la corrupció i controlar al poder polític, ja que aquesta traspasa l'àmbit governamental i penetra en la societat civil amb efectes paradoxalment no desitjats. L'exigència sobre transparència s'ha convertit en un ens totalitzant que configura, el que l'autor anomena, una societat positiva, és a dir, l'abandó de qualsevol negativitat per uniformitzar els moviments socials i facilitar així la inserció de capital i informació. La hiperconnectivitat i el capitalisme de plataforma que el sustenta s'apodera així de qualsevol acció social productora de sentit, la sotmet i la transforma per fer-la més adaptable i eficient dins el marc institucional.

Per assolir tal objectiu, cal desposseir l'acció social de qualsevol negativitat, és a dir, d'allò que sigui diferent o estrany, rebutjant qualsevol mena d'alteritat, ja que això dificulta l'assimilació. La societat de la transparència de Han mostra un caràcter totalitzador que concep les diferents societats humanes de la mateixa manera i les despulla de qualsevol contingut cultural que permeti reconèixer la diferència. El que l'autor anomena societat negativa, entesa com a exercici d'autonomia, intimitat i privadesa pretén ser suplantada per la societat positiva de la transparència. L'efecte d'aquesta, no només modifica l'àmbit social, també altera l'individu i l'anivella fins a convertir-lo en un element funcional del sistema. L'inconvenient és que les institucions democràtiques, si més no, tal com es conceben, pretenen fomentar, respectar i incloure, en diferents graus, la diferència i l'alteritat. Han emfatitza que a la societat de la transparència hi manca la negativitat necessària per qüestionar de forma efectiva el sistema socioeconòmic on està immers, ja que desconeix allò que queda fora del sistema.

La hiperconnectivitat recrea un panòptic completament nou, el qual no disposa d'un centre únic vigilant, sinó que posseeix una vigilància més eficaç, la que es produeix des de tot arreu. Han ho descriu d'aquesta manera:

En l'actualitat, tot el món s'està convertint en un panòptic. No hi ha espai exterior. El panòptic s'està convertint en la totalitat. Cap mur ens separa l'interior de l'exterior. Google i les xarxes socials, que es presenten com a espais de llibertat, estan prenent formes panòptiques. La vigilància no s'està produint com un atac a la llibertat, com s'assumiria en altres condicions. La gent s'està rendint voluntàriament a l'observació panòptica i col·laboren de forma deliberada en el panòptic digital, despullant-se i exhibint-se. Els presoners del panòptic digital som perpetradors i víctimes alhora. Aquí rau la dialèctica de la llibertat, la llibertat resulta ser una forma de control (Han, 2012, p. 49).³⁸

És a dir, la societat de la transparència de Byung-Chul Han és una societat del control on els mateixos habitants col·laboren de forma activa en la seva construcció i conservació, “allà on la informació és molt fàcil d'obtenir, com passa avui en dia, el sistema commuta de la confiança al control. La societat de la transparència no és una societat de confiança, sinó una societat de control” (Han, 2012, p. vii).³⁹

El panòptic de Byung-Chul Han i la seva societat de la transparència acaba dibuixant una democràcia sota el lobby d'oligopolis tecnològics transnacionals amb influència

³⁸ [Today the entire globe is developing into a panopticon. There is no outside space. The panopticon is becoming total. No wall separates inside from outside. Google and social networks, which present themselves as spaces of freedom, are assuming panoptic forms. Today surveillance is not occurring as an attack on freedom, as is normally assumed. Instead, people are voluntarily surrendering to the panoptic gaze. They deliberately collaborate in the digital panopticon by denuding and exhibiting themselves. The prisoner in the digital panopticon is a perpetrator and a victim at the same time. Herein lies the dialectic of freedom. Freedom turns out to be a form of control.]. El panòptic és un sistema teòric de visibilitat dissenyat pel filòsof utilitarista Jeremy Bentham. El disseny comprèn una estructura circular amb una casa d'inspecció situada al seu centre, des de la qual els encarregats de la institució penal són capaços de controlar els reclusos, que se situen al voltant del perímetre del seu punt d'observació.

³⁹ [Wherever information is very easy to obtain, as is the case today, the social system switches from trust to control. The society of transparency is not a society of trust, but a society of control.].

planetària, que difonen ideologies tecnooptimistes per a resoldre problemes d'àmbit democràtic, i que són els amos i propietaris d'algorismes i dades per manipular els usuaris. Uns usuaris que, com hem vist en els capítols anteriors, la hiperconnectivitat no els deixa en les millors condicions per combatre aquest panòptic, ni tan sols adonar-se que aquest existeix.

4.3 Guia de bones pràctiques per a la hiperconnectivitat

Tornant a Sherry Turkle. Una de les seves recomanacions clau és la creació d'espais sagrats per a la conversa, àrees lliures de distraccions digitals on la gent pugui participar en diàlegs significatius. Això pot ser tan senzill com designar determinades habitacions de la llar o hores específiques del dia com a zones sense pantalles. En aquests espais analògics recuperem l'atenció i les oportunitats per a interaccions més profundes i autèntiques. Turkle també advoca per la pràctica de centrar-se en una sola tasca o conversa alhora, en lloc d'intentar fer múltiples tasques. Segons ella, aquest enfocament també augmenta el compromís i connexions més significatives (Turkle, 2016). En el context de les relacions, això pot significar guardar els telèfons durant els àpats o les converses, prestant tota l'atenció a la persona que tenim davant. El centre de les seves recomanacions és l'èmfasi en la comunicació cara a cara com a component crucial per desenvolupar l'empatia i mantenir vincles socials forts. Com ja s'ha dit anteriorment, els matisos de la interacció en persona, inclòs el to de veu, les expressions facials i el llenguatge corporal, són essencials per desenvolupar una comprensió profunda dels altres. Aquesta perspectiva es recolza en la investigació en psicologia i neurociència, que ha demostrat que les interaccions personals activen vies neuronals associades a l'empatia i la cognició social d'una manera que la comunicació digital no ho fa.

Tot i les crítiques i matisos en l'enfocament de Turkle vistos en el primer capítol, la sociòloga nord-americana coincideix a reconèixer els beneficis de la innovació tecnològica, però emfatitza la necessitat d'equilibrar aquests avenços amb el benestar humà.⁴⁰ Altres estratègies per utilitzar la tecnologia amb més consciència tenen com a

⁴⁰ Un exemple pot ser el "minimalisme digital" que proposa Cal Newport, una metodologia que advoca per ser més conscient en l'ús de la tecnologia, centrant-se més en les eines que

objectiu ajudar els individus a mantenir el control sobre l'ús de la tecnologia en lloc de ser controlats per ella. Per exemple, la pràctica de desintoxicacions digitals regulars, amb períodes de temps en què les persones es desconnecten deliberadament dels dispositius digitals per ajudar a reconfigurar la relació amb la tecnologia i crear espai per a altres activitats i formes de connexió.

La sociòloga nord-americana posa èmfasi en el paper de l'educació i el desenvolupament de l'alfabetització digital. Això implica no només ensenyar habilitats en tecnologies de la informació i la comunicació, sinó també aprendre les implicacions psicològiques, socials i institucionals de l'ús de la tecnologia. La pedagogia no hauria de limitar-se a edats primerenques, sinó més aviat un procés vital vinculat al desenvolupament tecnològic. Amb l'aparició i difusió de *fake news* i postveritat que alimenten les plataformes digitals, aquestes iniciatives són fonamentals per aprendre a identificar fonts creïbles, verificar la informació i entendre la mecànica que motiva la difusió de notícies. A més, l'educació hauria de tenir com a objectiu desenvolupar la capacitat d'estar sols, la capacitat de sentir-se còmode amb els nostres pensaments sense tenir la necessitat d'una estimulació digital constant (Turkle, 2016). Aquesta capacitat, argumenta, és crucial per desenvolupar l'autoreflexió, la creativitat i la capacitat de formar connexions profundes amb els altres.

Amb bones pràctiques i educació no n'hi ha prou. Per a cada família preocupada i esforçant-se per combatre l'addicció digital dels seus fills, existeix un exèrcit d'enginyers a sou d'una indústria multimilionària amb la intenció de boicotejar aquests esforços. Cal més regulació, marcs normatius i directrius ètiques:

- Normativa de Protecció de Dades i Privadesa: mitjançant models com el Reglament General de Protecció de Dades de la Unió Europea (GDPR), els governs haurien d'implementar lleis de protecció de dades que garanteixin el control de les dades personals i limitar el seu ús per part de les empreses tecnològiques.

aporten més valor alhora que minimitzen el desordre digital. El treball de Newport complementa el de Turkle proporcionant estratègies pràctiques per reduir la dependència de la tecnologia i recuperar temps per a activitats i relacions significatives (Newport, 2019).

- Transparència dels algorismes: les empreses tecnològiques han d'obrir el seu software a l'escrutini públic i han de ser responsables dels impactes que s'hi deriven.
- Mesures antimonopoli: cal evitar la concentració de poder en gegants tecnològics.
- Directrius ètiques per a la IA: l'avenç imparable de la intel·ligència artificial i els models generatius d'informació automàtic demanen directrius ètiques clares per regular el seu desenvolupament i ús.
- Models de negoci alternatius: potenciar el disseny d'una tecnologia que no tingui com a incentiu principal característiques capitalistes com maximitzar beneficis, rendibilitat dels accionistes o quota de mercat. Això podria incloure models basats en subscripcions, cooperatives propietat d'usuaris o plataformes de xarxes socials d'interès públic.
- Dissenyar per al discurs democràtic: prioritzar plataformes que fomentin el diàleg reflexiu i respectuós en lloc de la polarització i la indignació.

Recuperar les interaccions personals i humanes en l'era digital requereix un enfocament polifacètic que combini estratègies individuals, iniciatives educatives i regulació per part de l'administració pública. Fomentant la connexió genuïna, equilibrant la innovació amb el benestar, prioritzant la comunicació cara a cara, utilitzant la tecnologia amb consciència i desenvolupant l'alfabetització digital crítica, podem treballar cap a un futur on la tecnologia millori en lloc d'empitjorar les persones, les societats, les institucions i la democràcia.

Conclusions

El marc conceptual de la sociòloga nord-americana Sherry Turkle ha estat la base per estudiar la compatibilitat entre hiperconnectivitat i democràcia. El treball descriu tota una sèrie d'alteracions i impactes que la hiperconnectivitat produeix en la nostra naturalesa humana, en els àmbits personal, social i institucional, i s'analitza quina és la corretja de transmissió entre aquests canvis i la qualitat de les nostres democràcies.

Al llarg de l'assaig s'han repetit expressions com “la hiperconnectivitat pot provocar ansietat”, “les pantalles tenen potencial per provocar addicció”, “en alguns casos els algorismes provoquen polarització”, etc. El format condicional i la no causalitat estricta entre la tecnologia i la llarga llista d'alteracions no desitjades, podrien en alguns casos relativitzar la importància d'aquestes alteracions en les persones, la societat, les institucions i la democràcia. Formalment, en l'àmbit científic, és com es descriuen aquestes correlacions perquè els estudis mostren causalitats estadístiques, és a dir, no es produeixen en la totalitat dels casos, però els seus efectes són significatius. De la mateixa manera que no tots els fumadors contrauran un càncer de pulmó, la bibliografia científica mostra de forma robusta com l'hàbit de fumar n'augmenta la probabilitat, i quan ens hi referim, afirmem directament que fumar provoca càncer, obviant condicionals i formalismes lingüístics. De la mateixa manera s'han d'interpretar els resultats d'aquest treball.

A mesura que la tecnologia s'instal·la a qualsevol àmbit de la nostra vida, els estudis sobre els efectes descrits aquí s'acumulen amb resultats cada vegada més preocupants. Ja s'ha esmentat com el psicòleg Jonathan Haidt, va decidir ajornar la publicació del seu llibre sobre l'embat democràtic que representa la hiperconnectivitat per centrar-se exclusivament en les patologies derivades d'aquesta.

La relació entre la hiperconnectivitat i la democràcia és polièdrica i plena de contradiccions. Anteriorment, s'ha descrit la democràcia com una propietat emergent de les societats humanes reduïble a les accions de cadascun de nosaltres. El llarg dels capítols segon, tercer i quart hem analitzat com els impactes de la hiperconnectivitat en els àmbits personal, social i institucional, poden també emergir soscavant les pràctiques democràtiques. Les conclusions a les quals hem arribat són les següents:

- En l'àmbit personal, la hiperconnectivitat provoca ansietat, depressió, addicció, dèficit d'atenció, falta de concentració, dificultat en el raonament complex, manca d'empatia i de cooperació, dificultant la presa de decisions, essencial per al debat democràtic.
- En l'àmbit social, la hiperconnectivitat promou espais de desinformació i de polarització dificultant el consens, pilar bàsic en l'esfera democràtica.
- En l'àmbit institucional, la hiperconnectivitat consolida l'existència de gegants tecnològics propietaris d'algorismes opacs que manipulen la informació que ens arriba, les nostres accions i pràcticament qualsevol aspecte de la nostra vida. Empreses que alimentem i fem créixer de forma voluntària amb el tecnooptimisme com a ideologia per a resoldre tots els nostres problemes, posant en qüestió la capacitat de les institucions democràtiques per dur a terme els seus objectius.

Qui recomanaria l'ús d'una tecnologia amb aquest llarg llistat d'efectes secundaris?

L'assaig no pretén ser un exercici en contra de l'avenç tecnològic, ja que és ben cert que la tecnologia digital ha democratitzat l'accés a la informació i ha proporcionat noves plataformes de compromís cívic. Les xarxes socials i l'activisme digital han empoderat els individus per mobilitzar-se al voltant de causes i desafiar les estructures de poder existents de maneres sense precedents. Ara bé, els ideals d'una democràcia funcional, amb una ciutadania informada, un debat racional i presa de decisions col·lectives, són compatibles amb el disseny actual de la hiperconnectivitat i el sistema polític i econòmic que el sustenta? L'objectiu de l'assaig, doncs, és el de convidar a reflexionar i explorar dissenys perquè la tecnologia sigui més innòcua per a la nostra salut, enforteixi la cohesió social i faciliti l'operabilitat de les nostres institucions. Repensar marcs realistes que posin sobre la taula tant els beneficis com els riscos que comporta la hiperconnectivitat és essencial per a una democràcia saludable.

Bibliografia

- Bailenson, J. (2018). *Experience on Demand: What Virtual Reality Is, How It Works, and What It Can Do*. W. W. Norton & Company.
- Baym, N. K. (2015). *Personal Connections in the Digital Age*. Polity Press.
- Boyd, D. (2014). *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. Yale University Press.
- Breen, M. (2018). *The Public Intellectual as Agent-Egoist: Sherry Turkle's Ethnography*. *International Journal of Communication*, 12, 20.
- Farrell, H. (2023). *The Religion of the Engineers; And Hayek Its True Prophet*. In *The Ideologies of Silicon Valley: A Crooked Timber Seminar*.
- Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. MIT Press.
- Haidt, J. (2024). *The anxious generation: How the great rewiring of childhood is causing an epidemic of mental illness*. Random House.
- Haidt, J., & Twenge, J. M. (2021). *Social media and mental health: A collaborative review*. Unpublished manuscript, New York University.
- Hampton, K. N., Sessions, L. F., & Her, E. J. (2011). *Core networks, social isolation, and new media: How Internet and mobile phone use is related to network size and diversity*. *Information, Communication & Society*, 14(1), 130-155.
- Han, B. (2012). *The Transparency Society*. Stanford University Press.
- Han, B. (2010). *The burnout society*. Stanford University Press.
- Hari, J. (2023). *Stolen focus: Why you can't pay attention--and how to think deeply again*. Crown.
- Karpf, D. (2023). *Silicon Valley is the Church of Moore's Law*. In *The Ideologies of Silicon Valley: A Crooked Timber Seminar*.
- Kurzgesagt (2024). *The internet is worse than ever – now what?* YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fuFIMtZmvY0>
- Newport, C. (2019). *Digital Minimalism: Choosing a Focused Life in a Noisy World*. Portfolio.
- Nyíri, K. (2021). *The Sherry Turkle Miracle*.
- Orlowski, J. (Director). (2020). *The Social Dilemma [Documentary]*. Netflix

- Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. Penguin Press
- PhilosophyInsights (2017). *Jonathan Haidt: Has social media destroyed a generation?* Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=Ocm_75ivYT0
- Schüll, N. D. (2013). *The folly of technological solutionism: An interview with Evgeny Morozov*. publicbooks.org
- Turkle, S. (2023). *Silicon Valley Fairy Dust*. In *The Ideologies of Silicon Valley: A Crooked Timber Seminar*.
- Turkle, S. (2016). *Reclaiming conversation: The power of talk in a digital age*. Penguin.
- Turkle, S. (2012, April 3). *Connected, but alone? [Video]*. Ted Conferences
- Turkle, S. (2011). *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. Basic Books.
- Turkle, S. (1995). *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*. Simon & Schuster.
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. PublicAffairs.
- Zuckerman, E. (2014). *New Media, New Civics?* Policy & Internet, 6(2), 151-168.